Als ins las taglias, a tschels las caglias

CUN LEO TUOR
HA WILLI DECURTINS DISCURRIU

Ti has menziunau «il tric cugl uaul», tgei manegias cun quei?

La confederaziun pretenda ch'in reservat dalla dimensiun d'in Parc Adula cun ina zona centrala da 150 km2 stoppi haver silmeins 25 km2 uaul. Quella contonscha denton mo 10,5 km2. Quei munta che quei parc naziunal ei tenor las pretensiuns da Berna gnanc realisabels.

Per che la cefra pretendida vegni tuttina contonschida ha Parc Adula schau far ina expertisa: «Definition und Potential der Waldgrenze in der Kernzone des Parc Adula». Quella scartira di che «uaul» dependi dalla definiziun. Mintga affon che ha udiu inagada ina praula sa tgei che uaul ei. Ussa san ins era prender mintga plonta ch'ei zanua sin in prau e definar quella sco part uaul e cun biaras da quellas plontas ensemen han ins lu puspei in uaul e cun caglias e puaunas ed izuns e striaunas vegn ins ella expertisa sage und schreibe sin 24,3 km². Cun schonglar aunc cul plaid «Waldgrenze» e «Klimawechsel» e «Verwaldungspotential» vegnan ils perderts il davos sin 53,1 km². Klartext vul quei dir: Che el niev parc naziunal, nua ch'ins astga buca far giu ina plonta en ina pastira vegn ei a dar egl avegnir tschun ga dapli uaul che oz !

Uss eis ei aschia che da 1985–2006 ha igl uaul priu tier el Grischun per 18% (en Svizra per 8%). Mintga secunda crescha en Svizra 1½ m² en, quei ein 10 plazs da ballapei en di, la surfatscha dalla vischnaunca da Trun (50 km²) en in onn e quella dalla vischnaunca da Sumvitg (100 km²) en dus onns. Nus stuein calar da protegier histericamein igl uaul. La caura ei plaunsiu puspei dumandada.

Ils turistichers, daco han els buca sefatg en quei? En ina cuntrada carschida en eis ei buc interessant da far vacanzas.

Ils turistichers vesan mo sesezs

Ils turistichers vesan mo sesezs. Els beneventan quei svilup sch'el ei buca da lur vart. *Marcus Weber*, igl acziunari principal dallas Pendicularas Mustér, di en ina Quotidiana dil mars vargau: «Dad ina vart dalla val savein nus surschar la natira a sesezza, dall'autra vart arver ella pil turissem.» A Disentis/Mustér e Breil/Brigels pia las taglias ed a Vrin, Medel e Sumvitg las caglias.

Il scribent Leo Tuor che viva en Val Sumvitg va sillas barricadas encunter il Parc Adula. FOTO Y. BÜRKLI

Il svilup negativ en nossa regiun pretenda impuls sco Adula, di Sep Cathomas.

Suenter siat onns grass suondan ils maghers

Suenter ils siat onns grass vegnan ils maghers. Quei han ils speculants buca sefatg en. Tenor els sto ei adina crescher, sco il cancer. Ils impuls pil svilup ein adina las crisas stadas. Ellas fan nescher il niev ed igl interessant e la fantasia. La generaziun da Cathomas ei carschida si el stretg, vegnida envernada cun pulenta, lu vegnida si da tgau cun trafficar e vender praus, pradas e suloms. Las generaziuns proximas stattan ussa cheu ella pulenta cun runals che rendan nuot e san mirar sin surbaghegiadas. Ils suloms aber ein naven. Ed aschia in um vegl, che ha turschau e truscha vinavon, less dar recepts pigl avegnir als giuvens?

Expansiun digl uaul denter 1985 e 2006 en procents
Fontauna: LFI (WSL)

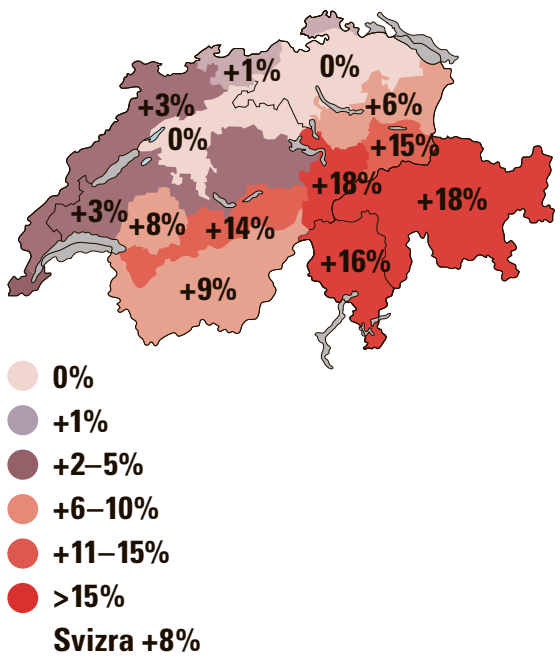

Expansiun digl uaul denter 1985 e 2006 en procents. FONTAUNA LFI (WSL)

Ils purtaders dil parc dian ch'in parc promovi il turissem.

In sulet parc forsa schon, aber sche tuts fan il medem ei la concurrenza memia gronda. Ella Purtenza tschontschan ei novissimamein dad in parc «internaziunal». Il Grischun ei la tiara dils parcs. Nus havein il Parc naziunal, fundaus 1914. Ils davos diesch onns ein treis parcs naschi el Grischun ed ussa vessen nus aunc da surdar alla confederaziun il secund parc naziunal. Sch'il Parc Adula vegn ei 30% dil territori grischun parc e la mesadad da quei fuss lu parc naziunal. Il Valleis ha en cumparegliaziun dus parcs sin 8,7% dil territori. Il Tessin ha negins, ha detg 2009 NA a Locarnese che era planisaus sco secund parc naziunal.

In label fuss toch…

Calei cun vos labels

… calei cun vos «labels». Nus vevan pli baul ina suletta marca. Quei fuva il ballester che steva per qualitad svizra. Oz creschan ils labels aunc pli spert ch'igl uaul. Negin ha pli la survesta. In label vul dir: Far quei che tuts fan. Nus aber stuein far zatgei agen. Per quei drova ei fantasia, iniziativa, carisma. Tut da quei che quels dil parc han buc. Els han mo zatgei: raps. Cun quels emprovan els da cumprar la glieud. Quei ch'els han buc aunc raquintau als purs ei ch'in label cuosta!

Nossa marca ei Gurtner, Caminada, Zumthor. Figuras carismaticas che han prestau zatgei senza subvenziuns. Subvenziuns mazzan l'iniziativa, castran la fantasia, reglan, fan vegnir uaps.

Ils tschun puncts ils pli fleivels dils promoturs dil parc?

1) Els ein jasters cun ideas veglias, han ni relaziun cun nossa cuntrada ni cun nossa cultura e prendan la glieud per tups.

2) Els pretendan che quei project vegni dalla sempla glieud, da sutensi, sco sche nus fussen vegni sill'idea da far ina «charta». Nus savevan gnanc tgei ch'ina «charta» seigi! Il project parc vegn da sutsi, numnadamein dalla Bassa, cul sustegn da surengiu.

3) Els han daners ed emprovan da cumprar la glieud cun schambun e petta.

4) Els han buca carisma e nul fantasia.

5) Els ein buca credibels, cumpareglian semper quei parc naziunal cun quel ell'Engiadina e dian el medem mument ch'ins sappi buca cumpareglar quels dus parcs.

Ha il Parc naziunal Adula era zatgei positiv? Si Mustér has ti saviu far ora nuot positiv.

Jeu erel buca pinaus sin quella damonda. Vevel buca quintau cun ina show dalla televisiun, sun vegnius in tec tard. Aber quella che ha smincau mei aunc dabot era nervusa enstagl jeu, strusch vegnida da pender vid mia camischa il microfon. Lu han ei escortau mei sin tribuna, suenter curreva in cun ina camera, sco sch'ei mass per las elecziuns americanas, mo senza bodigarts. Jeu ha tertgau, ok, «fas ti cun, la show». Giu en sala folltensiun. Tut che spetgava. Davontier la prominenza dad RTR si da Cuera en corpore cun directura e tut. Mo de Weck, in bien amitg da mei, muncava.

Jeu hai tertgau che jeu seigi el falliu film

Pinau vevel da salidar igl emprem ils paders, mes scolasts, e dar ad els in messadi zuppau: timeo danaos. Vergil savevel quintar che Binz hagi buca silla festplatta. Mo il moderatur tagliava giu mintgagada il discuors cun siu tablet tup cull'ura da sablun. Jeu hassegiel tablets, sco jeu hassegiel tut il plat. Lu cu quel dalla loipa ei aunc vegnius cun sia praula hai jeu tertgau, gie pervia da mei menei sur Laus la loipa sche vus leis buc ir sco dacheu suenter il Rein en, perquei ch'igl ei en leu darguns «von nationaler Bedeutung». Jeu hai tertgau ch'jeu seigi el falliu film. Giu dretg sut nus, ella emprema retscha, eran da quels che fagevan mintgaga, demonstrativ sco sin commando, bravo pils adulans. Sco quei ch'ins enconuscha dalla China el parlament. Per vegnir anavos sin tia damonda: Positiv ei vida quei parc che quei ha dau contact cun bia buna glieud. Nus vein il pievel davos nus e las suprastonzas encunter nus. Cun enqualin che tegn ussa cun nus hai jeu giu uiaras. Bien ei era ch'ei va cheu veramein per la caussa e buc encunter persunas e sco *Peter Schmid* ha detg bein, quei che pertucca ils promoturs: «Nus lein gie buca ch'els sfundrien era aunc ensemen cun lur bastiment.»

Ha quella campagna consequenzas per tei…

Il pievel davos nus e las suprastonzas encunter nus

Jeu sun buca survigilader. A lez han ei scumandau da s'exprimer. La regenza actuala vegn buc a dar a mi il premi grischun sin quei. Aber regenzas vegnan e vargan. Was bleibet aber stiften die Dichter.

Leo Tuor, co vegn la votaziun ad ir ora?

Nus essan David encunter il plump Goliat. Lur budget: 10 milliuns. Nies budget 3641 francs e 95 raps. Ils mieds da massa ein unisono pil Parc naziunal Adula. Quei ei nies grond avantatg: La glieud fida buca pli als mieds da massa che han luvrau tochen uss en caussa parc evidentamein maun en maun culla politica ufficiala enstagl da mirar silla detta a quella.

Cumbat da David encunter Goliat

Aber era la regenza ei buca verdeivla. Ella gasetta dils 2-11 legin nus il tetel: «La regenza grischuna na s'exprima betg davart il Parc Adula». El videoclip che Parc Adula ha mussau las seras dad «informaziun» tschontschan treis cussegliers guvernativs per quei parc naziunal. Era a Berna ein ins buca sincers. 2003 para Leuenberger da ver viu che parcs seigien buca propi il ver: *«Streng geschützte Inseln, in denen alles verboten ist, umgeben von einer wuchernden Zivilisation, in der alles erlaubt ist, kann nicht eine erstrebenswerte Lösung sein.»* Aber 2009 deplorescha el che la Val Maggia satiara en ina votaziun il Parc naziunal Locarnese, quei «dictat da Berna», sco ils Tessines numnan quei.

La votaziun vegn a mussar sch'ils muntagnards ein glieud che vulan crear sezs lur mund sin lur grep e crap, ni sch'els ein propi promts da dar naven quel per ina suppa da bustabs.

Pro/Contra Parc Adula

En ina trilogia presentan ils adherents ed adversaris dil Parc Adula lur arguments pro e contra. Damaun suonda aunc l'intervesta da *Rico Tuor* cun la giuvna *Amanda Deplazes* da Pardomat. Cun questa davosa contribuziun ei la seria terminada.

El rom dil Forum vegnan las davosas brevs da lecturs aunc publicadas. Cundiziun ei ch'ellas seigien inoltradas sil pli tard entochen mardis, ils 22 da november allas 12.00, survarghien buca 3000 battidas (1 pagina A4) e seigien suttascrettas cun num entir. Cheutras ein adherents ed adversaris vegni abundontamein a plaid ed ils meinis paran d'esser fatgs.

Redacziun La Quotidiana